

Petrželka, Josef; Sládek, Ondřej

Filosof(ie) a žena

Studia philosophica. 2011, vol. 58, iss. 1, pp. [47]-69

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115472>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF PETRŽELKA – ONDŘEJ SLÁDEK

Texty písní: Adam Kubát

FILOSOF(IE) A ŽENA

Když listujeme dějinami filosofie a čteme o jejích nejvýznamnějších postavách, jen zřídka narazíme na ženské jméno. Vypadá to, jako by tento obor vědění byl vyhrazen především mužům. Jestliže podlehneme tomuto zdání, napadá nás otázka: Jací byli oni mužové, věnující se filosofickému bádání? A jak vycházeli se ženami, jestliže jejich bádání je ženám, zdá se, tak vzdáleno? Není žena sokyní filosofie a nerozpptyluje filosofa, když se chce plně věnovat své badatelské vášni? Nebo snad naopak je jeho Múzou, která jej inspiruje a vede k vrcholnému myšlenkovému zasvěcení? V každém případě můžeme očekávat, že pohled hloubavého filosofa na ženu bude odlišný od pohledu muže povrchního a prostopášného, který svůj život cele tráví v tělesných slastech.

Naše divadelní společnost zpracovala a předvedla příběhy čtyř slavných filosofů a žen, které do jejich života – možná – zasáhly. Příběhy vycházejí z knihy Jiřího Cetla *Ale vždyť to byli filozofové...* (Brno 2000). Autor byl mnoho let profesorem antické a středověké filosofie na Katedře filosofie FF MU. V této knize, jež má podtitul *Filozofické apokryfy*, představil nejznámější filosofy v životních situacích a vztazích, které sice možná nebyly skutečné, ale zato nabízejí užitečnou projekci myšlenek těchto velikanů do roviny každodennosti.

A odpověď na výše položené otázky? To už necháváme na čtenáři...

Premiéra 22. 5. 2002 v Divadelním studiu V v Brně.

Postavy: Xanthippa
Sókratés
Alkibiadés
Platón
Locke
Lisette

Epikúros
Hetéra Leontion
Hetéra Fryné
Hetéra Níkareté
Hetéra Glykera

Rousseau
Tereza
Paní Le Vasseure (matka Terezy)

Zbytečný člověk
Lampe

Otevírá se opona, na scéně jsou hudebníci a zpěváci. Následuje úvodní píseň.

Dobrý večer, vzácní hosté,
šťastně vás dnes napadlo,
navštívit už aspoň posté
filosofické divadlo;
rozptýlíme vaše chmury,
určitě vám pomůže,
komedie daná shůry,
poučná zvláště pro muže.

Muži stávají u zrodu
krásných věcí – v nich je ctnost,
k tomu potřebují múzy z rodu
žena, růže, píseň, kost.
U pánů společně s duší
ruku v ruce rozum jde,
dobře ví, kdy se co sluší,
a to ženám neujde!

Muži prahnou po poznání,
zasvětili tolik úsilí,
logice a přemítání,
až svou moudrost ženám zhnusili.
Teď bádají osaměle,
skoro všechno vyřeší,
problém bytí, ducha v těle,
zajišťují přístřeší...

Drahá druhá polovička,
aniž mrkne, přivře víčka,
mávne rukou – velmi ladně,
zboří systém a jste na dně,
elegantně v každém boji
prosadí si stejně svoji,
chtě, nechtě tě stejně skolí,
nelze škrtnout její roli!

To snad stačí k pochopení
údělu, jenž lehký není,
proto také dnešní téma:
filosofie a žena...

I. Vzpouora paní Xanthippy

Xanthippa, Sókratés, Alkibiadés, Platón, Lampe, Zbytečný člověk

Vpravo vzadu je stůl a dvě rozvrzané židle. Přes scénu přechází Xanthippa, s obtížemi nese těžký koš plný oliv. Uprostřed položí koš, zrychleně oddechuje.

XANTHIPPA: Ó Héro, jaké to my dvě máme trápení se svými muži! Ten tvůj Zeus pořád běhá za ženskýma, a ten můj Sókratés – možná je to ještě horší – pořád jenom chodí za těmi mladičky! Že prý filosofují či co! Peníze ani jídlo domů nepřinese a celé noci tráví na těch jejich symposiích. Na mne už nesáhl ani nepamatuju. *(plačtivě)* Kdybych neměla své tři synky, nebyla bych si jistá, jestli s ním vůbec někdy něco bylo. *(rozhodně)* Ale já mu ukážu, jak si představuju rodinný život. Ten bude koukat! *(bere koš a odchází)* Prý filosofie! Já mu předvedu filosofii rodiny! *(odchází ze scény, ihned se vrací, pokládá koš na stůl)* Kde ten lenoch zase je? Však já si ho najdu! *(odchází)*

Odjinud než Xanthippa přicházejí Sókratés, Platón, Lampe, Alkibiadés. Jsou zabrání do rozhovoru. Lampe popíjí víno ze džbánu, posléze nabízí i divákům. Platón si pořád něco zapisuje.

SÓKRATÉS: Proberme to tedy znovu. Co je to uměřenost, Alkibiade?

ALKIBIADÉS: To si velmi dobře pamatuju, Sókrate, protože jsem dobrý žák. Uměřenost je omezení tělesných žádostí.

SÓKRATÉS: A proč máme omezovat tělesné žádosti?

ALKIBIADÉS: (*přemýšlí*) Abychom si je potom více užili? Když si člověk udělá uměřeně přestávku, potom mu to mnohem víc chutná.

SÓKRATÉS: Nikoli, Alkibiade, tělesné slasti si vůbec nemáme užívat. O co totiž my všichni lidé usilujeme?

ALKIBIADÉS: Že by o dobro a blaženost?

SÓKRATÉS: Ano, to je náš konečný cíl.

ALKIBIADÉS: Tak proč bychom si – čas od času – nemohli dopřát blažený okamžik s dobrým vínem?

SÓKRATÉS: Aaaa, půjdeme na to jinak, Alkibiade. V čem spočívá naše největší dobro?

ALKIBIADÉS: Aha, ty narážíš na to, že jsi vždycky říkal, že naším největším statkem je duše.

Platón si to zapisuje. Sókratés se na něj znepokojeně podívá.

SÓKRATÉS: (*důležitě*) Zajisté, musíme se tedy v prvé řadě starat o dobro své duše, tedy pečovat o duši – to je největší dobro. Jak tedy, Alkibiade, pečuješ o svou duši?

ALKIBIADÉS: Já? No, já vlastně... A jak ty, Sókrate?

SÓKRATÉS: Například co se týká vína – (*přistupuje Lampe a nabízí Sókratovi džbán*) nechci je pít, protože otupuje můj rozum a rozum je v duši tou nejlepší částí. Rozum je tedy třeba rozvíjet neustálým přemýšlením, zatímco víno rozum co, Alkibiade?

ALKIBIADÉS: Co, co?

SÓKRATÉS: Víno rozumu otupuje!

ALKIBIADÉS: (*překvapeně*) Aha, takže stačí nepít víno a už se dostatečně starám o svou duši?

SÓKRATÉS: Tak jednoduché to není, musíš se zdržovat všech tělesných rozkoší, a nejvíce těch nejsilnějších. Já se s Xanthippou už dlouho zdržuji milostné rozkoše, která nejvíce z tělesných vášní zatemňuje lidský rozum. Však víš, co to s chlapem udělá... Já miluju více její duši než její tělo.

ALKIBIADÉS: (*obdivně*) Úžasné – Xanthippa se ale má!

SÓKRATÉS: (*v rozpacích*) Ona vlastně jaksi nemá smysl pro tento druh lásky – lásky mezi dušemi, nikoli mezi těly. Nazval bych ji láskou

sókratickou – *(všimne si píšícího Platóna)* sókratickou, Platóně, napiš si to přesně.

PLATÓN: Samozřejmě Sókrate, všechna budoucí pokolení budou znát sókratickou lásku, jako že se Platón jmenuju.

Přichází Zbytečný člověk jako cestující prodavač vína. S sebou má několik džbánů.

ČLOVĚK: Kupte si víno, attické víno, poslední ročník, různé odrůdy, bílé, červené. Sudové víno, výborný ročník.

Lampe hned přiběhne, ale Sókratés prodavače odmítne.

SÓKRATÉS: Příteli, zde vidíš muže, kteří usilují o své největší dobro, a ti vínu neholdují. Ale neměl bys nějaké spisy o nějakých myšlenkách či idejích? Jsme totiž velmi žádostivi duševní potrawy a studia.

PLATÓN: *(polohlasem)* Aha, spisy o idejích!

ČLOVĚK: Spisy? Ne, spisy nevedu. *(odchází, zklamaně)* Filosofové už tedy vůbec nepijí? To ta moudrost pěkně upadá!

SÓKRATÉS: *(pyšně)* Vidíte, mužové? Takovým způsobem člověk jedná rozumně a pečuje o svou duši.

Přichází Xanthippa.

XANTHIPPA: Tak jedná rozumně a pečuje o svou duši? Ale pečovat o svou rodinu a jednat prakticky – to náš Sókratés nedokáže, co? Neměl jsi sehnat olivy?

SÓKRATÉS: *(bázlivě)* Počkej, Xanthippo, my jsme tady řešili důležitý filosofický problém. A pro ty olivy hned zajdu.

XANTHIPPA: *(naštvaně)* Zajdeš? Kdybych měla čekat na tebe, neměli bychom doma co do huby. Olivy už jsou na stole, takže konec filosofie a hybaj domů. Mám pro tebe velkou novinu!

SÓKRATÉS: *(rezignovaně)* Už jdu, Xantippuško. *(k Platónovi a Alkibiadovi)* Ten problém s duší a rozumem dořešíme příště. Já vím, že –

XANTHIPPA: Nemudruj a pojď!

PLATÓN: Co jsi chtěl říct, Sókrate?

SÓKRATÉS: Nic.

ALKIBIADÉS: Počkej, Sókrate, nevíš, kolik je hodin?

SÓKRATÉS: Nevím.

PLATÓN: *(zamyšleně)* Víím, že nic nevím – hmm, to zní dobře. *(zapiše a odchází)*

LAMPE: *(přichází z hlediště)* Ta ženská je nesnesitelná. Jak to s ní může Sókratés vydržet, když ani – ? *(pořádně se napije, odbíhá)*

Sókratés s Xanthippou jsou doma (stůl, dvě židle). Xanthippa chystá nějaké jídlo.

XANTHIPPA: *(nevzrušeně)* A kteroupak ctnost jste se dneska naučili?

SÓKRATÉS: Uměřenost.

XANTHIPPA: Takže ty budeš furt přinášet domů tak uměřeně jídla a peněz jako dřív?

SÓKRATÉS: Víš, ty moje kobyliko, péče o duši...

XANTHIPPA: Já ti dám kobyliku... Jestli se ctnosti dají naučit, to je problém vás mužských, já tomu nerozumím. Ale zato rozumím domácnosti! A podívej se, jak je tu všechno otlučené a rozbité, děcka otrhaná a bez otcovské péče, není tu do čeho kousnout a nemám ani nic pořádného na sebe!

SÓKRATÉS: Ale vždyť...

XANTHIPPA: No, vždyť i to kamenické řemeslo jsi pověsil na hřebík. Nepracuješ a jenom se povaluješ..., filosofe!

SÓKRATÉS: Cože?! Já přece pracuji! Opracovávám lidské duše! Já tesám a osekávám – pojmy jako kámen, až mají dokonalou podobu. Je to náhodou dřina, s těmi pojmy...

XANTHIPPA: *(ironicky)* Ty jsi mi ale řemeslník! To jsou všechno hlouposti! Jakápak práce, když to nic nenese!

SÓKRATÉS: Počkej, počkej Xanthippo, to se spraví, já něco vymyslím...

XANTHIPPA: Ne, ne! Ty ne! *(sebevědomě)* Už jsem si něco vymyslela sama! A provedu to! Založím si školu!

SÓKRATÉS: Co to říkáš?

XANTHIPPA: Ano, založím si školu! Budu vyučovat dívky a dámy z Athén

a snad i z okolí nauce o vedení domácnosti – oikonomii, umění kuchařskému, umění vést dům a vyjít s příjmy – v tom mám zkušenosti, vždyť tady udržuji léta domácnost z ničeho!

SÓKRATÉS: Aha, takže ty chceš taky učit?

XANTHIPPA: Ne taky, ty můj drahý – ty jsi totiž s tím neplaceným učením skončil!

SÓKRATÉS: Ale já chci –

XANTHIPPA: Neboj, pro tebe jsem taky něco vymyslela. Budeš řezat prkýnka a strouhat vařečky a kvedlačky a válečky, to pak budeme dávat žákyním, aby se nám trochu zvýšily příjmy.

SÓKRATÉS: Ale já chci –

XANTHIPPA: Ano, já vím, že chceš. Už jsem pro tebe i opatřila dřevo! Začneš už zítra, ať máme nějakou zásobu!

SÓKRATÉS: A co má filosofie?

XANTHIPPA: Jedenkrát týdně. V sobotu večer si můžeš jít! Ale to ti povídám, do dvanácti ať seš doma. (*k divákům*) A pro vás to platí taky!

Odchází. Přicházejí hudebníci a zpěváci. Následuje druhá píseň.

Pohled', Héro, na tu bídu,
jak já k tomu vůbec přijdu?
Ten můj chytrák, věčně spící,
courá někde po ulici,
obklopen mladými hochy,
učí, učí Sókrates,
chlapce krásné jako sochy,
já jsem pro něj míň než pes.

Učitelská profese,
nic miláčkovi nenese,
budu muset – jistěže!
převzít jeho otěže,
založím si vlastní školu,
plat mi půjde nahoru, ne dolů!
Řeknu: „Dívky, zábavy už bylo dost,
naučím vás, jak vést správně domácnost,
když je hodně peněz, strojte hody,
když je málo, budem vařit z vody...“

Všechno umí, všechno zná,
učitelka líbezná,
Xanthippa, Xanthippa, Xanthippa, Xanthippa.

2. Epikúros aneb Omne animal

Leontion, Fryné, Níkareté, Glykera, Zbytečný člověk, Lampe, Epikúros

Čtyři hetéry porůznu posedávají a prohlížejí si časopisy: Athénský Blesk, Korinthský Spy, Trójský Playboy. Je ticho.

LEONTION: Jo, jo.

FRYNÉ: Ach, jo! To je vedro!

NÍKARETÉ: Holky, četly jste to v tom Trójském Playboyi o platonické lásce?

GLYKERA: Ale jo, Níkareto, to už je starý. To bylo už minulej tejdenn...

NÍKARETÉ: Hele, tady je zase ten prďola Zénón! Ten snad publikuje všude! *(přehnaně deklamuje)* Štěstí spočívá jedině v ctnosti, a ctnost sama stačí na blažený život!

GLYKERA: A minulej měsíc v Korinthském Spy že prý vášeň je iracionální a nepřirozený pohyb duše a nejhoršími vášněmi jsou strast, strach, *(zdůrazní)* touha a rozkoš!

FRYNÉ: Ach, jo! To je nuda!

LEONTION: *(rozhlíží se)* Nikoho nevidím! Dneska lidi na rozkoši prostě škrťej! Kvůli Zénónovi jsme na mizině. To je vedro!

NÍKARETÉ: Holký! Četly jste dnešní Athénský Blesk?

HETÉRY: *(sborově a otráveně)* Ne!

GLYKERA: Je tam zase Zénón, že jo?

NÍKARETÉ: Ale né, Glykero! Tady je rozhovor s nějakým Epikúrem. U Afrodity, to je ale pašák! Tady říká, že jestliže „pro neklid svého těla častěji toužíš po tělesném obcování, pak jestliže ani zákony nepřekročíš, ani dobré mravy neporušíš, ani nikoho ze svých bližních nezarmoutíš, ani svému tělu neuškodíš, ani nezbytné životní potřeby nepromarníš, vyhov své touze podle libosti. – Je ovšem stěžejí možné –“

HETÉRY: Cože? Ukaž! Kde že to píšou? No, nekecej!

Nadšeně se zvednou a obklopí Níkaretu. Vytrhnou jí noviny z rukou a roztrhají na části.

FRYNĚ: No, jo! Tady je ještě něco. Slast jest počátkem i svrchovaným cílem blaženého života. V ní totiž spatřujeme prvotní a vrozené dobro –

LEONTION: Holky?! Myslíte taky na to, na co myslím já?

HETÉRY: *(sborově)* Jo! Jdeme! *(odcházejí)*

Zleva přichází Zbytečný člověk jako kolportér Zénóna, ověšený tentokrát svitky.

ČLOVĚK: *(křičí)* Zénón! Sebrané spisy! Zénón Stoik! To je den! To je vedro! A nikdo nejde a nejde! Kupte sebrané spisy Zénóna Stoika! Rady do života! Štěstí, zdraví! Jak se obejít bez vášně! Jak být vyrovnaný! *(pro sebe)* Snad to půjde lépe na odbyt než víno, jinak už nevím, co bych...

Přibíhají hetéry s transparenty.

HETÉRY: *(skandují)* Ať žije Epikúros! Sláva rozkoši! Pryč se Zénónem!

ČLOVĚK: Milostivé dámy, přejete si – Zénóna? Totiž jeho sebrané spisy? Přejete si velké osmisvitkové souborné vydání? Nebo tu mám menší čtyřsvitkové a jedno docela malé, příruční, v koženém tubusu! To je pouze dvousvitkové!

Tma, slyšíme ženský vrískot a trhání papíru. Světlo, na zemi sedí zničený člověk, kolem něj i na něm spousta papírových útržků.

ČLOVĚK: Tak – a je po Zénónovi! Už jsou z něj jenom zlomky! *(po chvíli)* Ten obchod mi nejde. Raději někde vstoupím do námezdného pracovního vztahu. *(odchází)*

Znovu přicházejí hetéry, přijdou až ke dveřím do Epikúrovy Zahrady.

LEONTION: Jé, to je ono. Jsme tady správně! *(zabuší na vrata)*

FRYNĚ: Hej, Epikúre! Otevři!

Objeví se Epikúros.

EPIKÚROS: Kdo to ruší můj duševní klid? Vždyť zdraví těla a klid duše je svrchovaný cíl blaženého života, tedy slast.

HETÉRY: *(obdivně)* Ó, Epikúre!?

NÍKARETÉ: Athénský Blesk tedy nelhal!

- GLYKERA: My jsme hetéry z Pirea a přišly jsme za tebou –
- EPIKÚROS: Zase ten Blesk! Ale já přece –
- FRYNÉ: – ale ty nás musíš zachránit!
- LEONTION: Ten Zénón, nevím jestli toho výlupka znáš, nám kazí kšefty! A my jsme už hodnejch pár dní ne to..., prostě neplníme plán obratu!
- EPIKÚROS: *(nevěřicně)* Cože? Jaký obrat? A co já s tím?
- NÍKARETÉ: Jak co ty s tím? Když slast je pro tebe cílem života, tak ty a tvoji žáci musíte být našimi prvními zákazníky! – *(familiérně)* To víš, že vám dáme množstevní slevu!
- EPIKÚROS: Cože? To že jsem řekl, teda to že psali? Zase moje myšlenky překroutili!
- GLYKERA: Ale to je nám úplně jedno!
- NÍKARETÉ: Nekecej, když to psali, tak je to pravda.
- FRYNÉ: *(sladce)* A ty sám nás stejně chceš, vid'!? – A ty si nás vezmeš!
- LEONTION: *(vyhrkne)* A zaplatíš! *(hrozivě)* Jinak...!
- EPIKÚROS: Ale ženy! V mém věku? A tolik? Za mlada, to snad, ale dnes už ani ty sloupy nestojí, jak stávaly.
- LEONTION: Chceš se vymlouvat na svůj věk? Tak dobrá. Ale jako učitel slasti musíš jít ostatním Athéňanům příkladem a musíš si z nás vybrat alespoň jednu.

Hetéry Epikúra obklopí a nutí jej k volbě.

- EPIKÚROS: Dost! Dost! Přestaňte! Jestli můžu dosáhnout duševního klidu od vás jen skrze tělesnou rozkoš, nezbývá mi, než se jí oddat. Souhlasím tedy a – *(dělá, že přemýšlí)* Tak třeba ty! *(odejde s jednou hetérou do Zahrady)*
- NÍKARETÉ: Co má ona, co my ne?
- FRYNÉ: Proč zase Leontion? To je nespravedlivé...
- GLYKERA: Nech toho, Fryné, to plané moralizování nám stejně nepomůže...

Zbylé hetéry se posadí naštvaně na zem a čekají. Zleva přichází Lampe, projde s vínem okolo Zahrady, zpívá si „Víněčko bílé...“.

HETÉRY: Ten je sladkej...

Hetéry se vrhnou na Lampeho. Ten se snaží uchránit džbán s vínem.

LAMPE: Bacha na víno! S Bakchovým darem musíme šetřit!

Zhasne reflektor a ozývá se radostné ženské výskání. Když se opět rozsvítí, na zemi sedí Lampe, rozčuchaný a neupravený, v roztrhané košili, na tváři polibky od rtěnky.

LAMPE: Jó, ty ženské, to je ale věc! Lepší než víno!

Odhodí prázdný džbán a odchází.

Přichází Epikúros, upravuje si oděv.

EPIKÚROS: Tak dobrý, končíme!

LEONTION: Aha, pět minut přestávka, že?

EPIKÚROS: Blázníš, dívko? Jdi už. Kolik to dělá? *(předá jí peníze, všechno ho bolí, protahuje se)*

Hetéra se také zvedne, upravuje si chitón a chce odejít. Vráti se ale k Epikúrovi.

HETÉRA: Ale proč už mne nechceš? Nelíbilo se ti to? *(familiérně)* Vždyť jsi přece dosáhl slasti, ne? *(uraženě)* A není přece pro tebe slast cílem života?

EPIKÚROS: Ano, slast je sice počátkem a svrchovaným cílem blaženého života. Ale máme rozumnou mysl a ta nám musí říci, pro co se rozhodnout a co volit. A tělesné slasti nevolím, protože trvají jenom krátkou chvíli.

LEONTION: Takže jsem tě neuspokojila?

EPIKÚROS: *(pro sebe)* Vždyť nečiní život radostným ani ustavičné pitky, ani obcování s hochy a ženami, ani kaviár a lanýže, nýbrž střízlivý úsudek, jenž vyhledává důvody pro každou volbu a pro každé odmítnutí.

LEONTION: Asi to chtělo víc pohybu. Nebo vystřídat více poloh. Ale jak jsem to měla vědět, když si o to neřek'?

EPIKÚROS: *(sklesle)* Jsem už prostě starý. Dříve jsem býval po tom smutný, později unavený a dnes zničený. Nemám dost silnou vůli, abych –

LEONTION: *(vykřikne)* Vůli? Co to breptáš za Zénónovy pitominy? Neříkej,

že zrovna ty jsi jedinej, kdo nechce... Chtěls, dostals! A vůbec, je to přirozený...! (*urazeně odejde*)

EPIKÚROS: Vlastně ano, to je pravda – přirozená žádost! Nesmíme přece činiti násilí své přirozenosti, nýbrž poslouchati ji, poslechneme pak ji, ukojíme-li nezbytné a přirozené žádosti. – Zdá se, že to bylo zlé jen chvíli. Aha, můžeme tedy říct, že jsem dal bolesti přednost před slastí, abych teď cítil tu slast nejslastnější, slast filosofování! (*zamyslí se*) V tom případě se nedá nic dělat, Epikúre – věk nevěk, budeš muset občas nějaké to děvče ohnout – samo sebou, že kvůli té filosofické rozkoši potom. Vždyť co by člověk neudělal pro filosofii? U Érota, odkud ta holka vlastně byla?

Odchází, střídají jej hudebníci a zpěváci. Následuje třetí píseň.

K zalknutí horko, pravé poledne,
pár lehkých holek znuděně čte,
znuděně čte si pár lehkých holek,
a ani jedna hlavu nezvedne.

Zdají se šťastné, pravdou je opak:
Dneska to přežijem, no ale co pak,
jenomže co pak, když dneska přežijem,
proč trouba Zénón nadržel zobák?

Koukněte holky, jásejte hurá,
co dneska píše Athénský Blesk,
Athénský Blesk – co dneska píše,
balíme věci, jdem na Epikúra!

Hej, Epikúre, tak už jsme tady,
my a naše vnady – tvá blaženost,
tvá blaženost – my a naše vnady,
zapomeň na věk, vylez ze zahrady.

Nějak nám stárne, jó chce to změnu,
inspirací je tělesná slast,
tělesná slast ho inspiruje,
inspiruje ho, když pozná ženu...

3. Locke vysvětluje francouzské slečně své učení

Locke, Lisette, sluha – Zbytečný člověk, Lampe

Locke sedí u stolu v pravé části a píše. Zbytečný člověk sedí u stolu v levé části scény a píše. Mezi nimi jsou dveře. Přichází Lisette, Zbytečný člověk se beze slova zvedne, otevře dveře k Lockovi, pokyne jí.

- LISETTE: Už je tady, tvá složitá idea (*laškovně, fr. výslovnost*) substance, monsieur le secrétaire...
- LOCKE: Oh, Lisette? Tak už je tady to tvoje slastné francouzské žvatláání! Už jsem se nemohl dočkat.
- LISETTE: A co budeme dnes dělat?
- LOCKE: Well! Jako obvykle – budeme řešit složité filosofické problémy. Tak co víš o duši?
- LISETTE: Naše duše, která vlastně žádá není, se skládá ze samých idejí. Napřed máme jednoduché ideje jako sladkost a červenost – ty vznikají působením sekundárních kvalit. A velikost či (*vyzývavě*) tuhost – jsou zase projevem primárních kvalit.
- LOCKE: Úžasné, tyto filosofické detaily Angličanky nikdy nechápaly. A už je to všechno?
- LISETTE: Ne, jsou tu přece ještě složené ideje! Ty vznikají ze spojení idejí jednoduchých, jsou to, co vnímáme jako mody, substance a relace. (*zasměje se, poskočí a zatleská*)
- LOCKE: (*znuděně také zatleská*) Jen jestli tomu také rozumíš, chère mademoiselle?!
- LISETTE: (*pokorně*) Ty primární a sekundární kvality... (*vypne prsa a pokrčí ramena a smutně zavrtí hlavou*)
- LOCKE: Aha, tak znovu. Kdybychom měli sněhovou kouli...
- LISETTE: (*vyprskne*) Teď v létě? Pche!
- LOCKE: Tak jinak. Představ si jablko...
- LISETTE: (*vyprskne*) Všechna jsme je snědli...
- LOCKE: To jsou potíže s těmi filosofickými problémy... (*dělá, že přemýšlí*) Tak co kdybychom si to ukázali na něčem podobném, co myslíš...?

Locke rozepíná Lisette živůtek, v té chvíli zhasne osvětlení této části scény.

Zbytečný člověk píše u stolu, kolem něj prochází Lampe.

LAMPE: Mluví k divákům. Ženy a víno – hmmm... to je moje! (*zarází se*) Jenom mám problém – těžko se to zboží shání. (*zamyšlí se*) Ale já už vím, jak na to – musím si opatřit moc, abych ji mohl zneužít pro naplnění svých choutek. Jenom potřebuju poradit, jak tu moc získat, tedy jak se stát vládcem. Kdo by mi tak poradil – co třeba vy, slečno? Nebojte se, nezneužiju to proti vám. Tak nikdo nic? – Ale moje víno vám chutnalo, že? To jste pěkní nevděčníci. Nevadí, já vám to potom spočítám. Já totiž jdu za panem Lockem – to je velký odborník na politiku. Ten mi poradí, já se stanu vládcem – a potom se, slečno, zase uvidíme. Už se těším. Kdepak ten Locke asi je? Aha – určitě za těmi dveřmi.

Směřuje ke dveřím. Jakmile ho uvidí Zbytečný člověk, rychle se zvedne od stolu a zastoupí mu cestu.

LAMPE: Jsem zde dobře u pana Locka?

ČLOVĚK: (*servilně*) Ano, samozřejmě, monsieur, jsem jeho sluha.

LAMPE: Tak mě ohlas.

ČLOVĚK: A koho mám ohlásit?

LAMPE: Nebud' drzý, sluho, a řekni svému pánovi, že za ním přichází jeho nadšený obdivovatel, který potřebuje jeho pomoc!

ČLOVĚK: Oh, to můj pán jistě ocení, ale monsieur, v jaké záležitosti vám můj pán může pomoci?

LAMPE: To je samozřejmě tajné, a tobě to nemůžu říct.

ČLOVĚK: (*rozhodně*) Tak to by nešlo, monsieur. Pán mi přikázal nepouštět takové anonymní žadatele.

LAMPE: Rozuměj, dobrý muži, jeho filosofie mi může pomoci v mé politické kariéře.

ČLOVĚK: (*s podivem*) Opravdu? Ale jak?

LAMPE: Ty nevíš? Vždyť pan Locke napsal Dva traktáty o vládě. A já se chci stát vládcem! Ale jak to udělat a jak vládnout, to tam není! Chci se ho na to zeptat! Osobně, rozumíš? (*šeptá sluhovi*) A na tebe, když mě k němu pustíš, také nezapomenu, až budu vládnout.

- ČLOVĚK: *(potěšeně)* Opravdu? A vy byste mě potom zaměstnal?
- LAMPE: Samozřejmě – cokoli budeš chtít dělat, to ti umožním.
- ČLOVĚK: *(pro sebe)* Hmm, jako sluha vládce bych konečně našel pořádné uplatnění. *(k Lampemu)* A nechal byste mi ušít zelenou uniformu se třemi zlatými proužky na rukávech a nohavicích?
- LAMPE: Třeba i zlatou se sedmi zelenými proužky.
- ČLOVĚK: Tak pojd'te! Můj pán sice vysvětluje problematiku ideje substance jedné francouzské badatelce, ale taková důležitá návštěva jej jistě potěší.

Locke stojí zády k publiku a objímá Lizetku.

- LAMPE: *(nadšeně)* Pane Locku, jak rád vás konečně poznávám! Již dlouho vás obdivuji! *(zarazí se)* Pane Locku?!
- LISETTE: *(zděšeně)* Johne?!

Lisette prudce Locka odstrčí a rychle si upravuje šaty.

- LAMPE: Aha, tak tohle je ta idea substance! Evidentně do svého systému přejímáte určité motivy epikúrejské filosofie.
- LISETTE: *(rozhořčeně)* No počkat, počkat! Snad ten šereda nechce taky filosofovat?!
- LOCKE: *(rozzuřeně)* What do you want here, hanebný šmíráku? Jak jste nemorální!
- LAMPE: *(dotčeně)* Já? Co je nemorálního na tom, že se zajímám o filosofii? Co je nemorálního na tom, že se chci stát vládcem? Vy jste ale ve svém traktátu nenapsal nic o –

Locke si obléká župan, nevěnuje mu pozornost.

- LOCKE: Vypadněte, než vás něčím píchnu...
- ČLOVĚK: Ale pane, tento monsieur je váš obdivovatel a ctitel...
- LOCKE: Ty jsi tady taky – tys ho sem pustil?! No to je den! *(ironicky)* Milý Jeane, říkal jsem ti přece, že když bádám tady s miss badatelkou o ideji substance, nesmí mě nikdo rušit. It is true, není-liž pravda?
- ČLOVĚK: Říkal pane, ale myslel jsem, že monsieur by vám třeba mohl pomoci...

LOCKE: *(zbrunátní, ale ovládá se)* You are good boy, Jeane, jsi opravdu hodný, ale věz, že žádnou pomoc od tohoto monsieura nepotřebuji! A už nepotřebuji nic ani od tebe! Máš totiž padáka! – A teď oba vypadněte a už mi nikdy nelezte na oči! Ven!

Lampe a Člověk v hovoru opouštějí scénu.

LAMPE: Chápeš to? Jenom kvůli nějaké francouzské Míně nebudu vládcem!?! Jak teď budu uspokojovat svoje nízké tělesné touhy?

ČLOVĚK: A já abych si zase hledal nové místo! Panenko Maria, copak já dnes nenajdu uplatnění?

LAMPE: Prokleté ženské – jak by nám bylo bez nich! Byl bych vládce a měl bych aspoň víno.

LISETTE: *(vyčítavě)* Mon amour, ještě nás někdo navštíví?

LOCKE: *(nevrle)* Nevím. Já jsem nikoho nezval!

LISETTE: Tak jak je to s těmi jablky? *(vypne prsa)*

LOCKE: Nuže, máme tu tvar... *(dotkne se jednoho ňadra...)* Pak je tu rozlehlost... *(... druhého ňadra)* No, a máme tu tuhost... *(zarází se)* He was really true! On měl fakt pravdu, asi bych měl napsat ještě další věci... Třeba pojednání o vládě...

LISETTE: Oui, oui – určitě to napíšeš! Ale já jsem pořád tady! A jak cítím, primární kvality se nám ještě neztratily. A ty se nejlépe prokáží ve vyplnění.

LOCKE: *(vzrušeně)* Hned to bude, mazlíčku! Ta filosofie s Francouzkami je mnohem zábavnější než s Angličankami!

Zhasne světlo.

OBA: Ano, miláčku!

Přicházejí hudebníci a zpěváci. Následuje čtvrtá píseň.

Přeslavný Angličan John Locke
každý den v 7 o'clock
otvírá dveře své vily,
ve Francii čerpá síly.
Chodí za ním z celé Paříže
slečinky, které se tváří, že
podlehly kouzlu idejí,
dovnitř je pouští pán v livreji.

Učitel znalostmi nabitý
 prohlédne primární kvality,
 pak už jen slyšíme: „No ne!
 Co to má znamenat, Johne?“
 Milady, tohle je škola hrou,
 chápete, ne? Oh yes! Oh no...
 Kdo ví, jestli i Komenský
 nebyl jen trochu moc na ženský...

4. Rousseau v saint-germainském lese

Lampe, Zbytečný člověk, Tereza, Paní Le Vasseur, Rousseau

Na scéně je Rousseau s kufříkem, v němž má notebook, který se snaží zapojit a spustit. Nejde mu to, proto po chvíli snažení vykřikne:

ROUSSEAU: Merde! Ty pazdráte! Ty už mě dlouho štvát nebudeš! Tak rozjedeš se konečně, ty stará plechovko, nebo ne? (*přitom dostane ránu elektrickým proudem, prudce vyskočí ze židle*) Aaaauuuu! Že já jsem se nedal na něco jiného, že jsem si s tím vynalézáním vůbec začínal! Technika, to není správný řešení. Měl jsem se dát radši na něco příjemnějšího, třeba skládání hudby – že bych složil nějaké melodram... (*začne znít melodie Marseillaisy*) Pomoc! Nechte mě! Kde jste? – Aha, tak to bude asi můj tento...

Dojde ke svému kufříku, vytáhne z něj mobil. Čte zprávu, která zní ze zákulisí.

HLAS: Drahy Jeane Jacquesi, proc se od minuleho cervna neozyvate? Me srdce je vam stale nakloneno jako drive. Psala jsem vam 36 dlouhych mailu, ale vy stale mlcite. Co je vase jedna uboha kratka odpoved a informace o vasi nove adrese? Stalo se vam neco? Ja a ten, kdo je v mem tele – nas maly Jacques, na Vas stále myslime a dychtively ocekavame vasi odpoved. Maly potrebuje otcovskou ruku, kdy se tedy stanete mym muzem? Vase stala a jedina pani – Madam de Warens.

ROUSSEAU: Cože? To snad není možný... Co to má být!?! (*nešťastně*) Jakých 36 mailů? Vždyť mně nic nedošlo... Počkat? To si hned rychle ověříme. (*otevře notebook, chvíli zběsile píše a pak čte pro sebe nějaká jména*) No, tak rychle to zas nebude. Měl bych vyměnit tu pascalovskou architekturu za inteligentnější řešení... Tak už je to tady, Utlouk rychlík už startuje, co, jak bylo zadáno špatné heslo?! (*píše*) Leibniz je hňup – to je přece správné heslo!

Jasně, no dyť jsem si to myslel. Mám tu maily jen od Voltaira, Mesliera, d' Alemberta – cože? Aha, já tu mám něco nového od Diderota. *(čte)* „Okamžitě mi dodej ctnost – heslo do Encyklopedie!“ To by se mu hodilo, hampejzníkovi! Už ji dávno... ostatně byl jsem u toho, když jsme ji společně pro- Ale to nic. To už je dávno. Vlastně už ani nevím, jak Diderot vypadá. Už jej znám jen jako mailovou adresu. – Moment! Ohó! Ona psala o nějaké změně adresy, že jo? Ale já jsem přece nic neměnil, ha! *(silně rozrušen)* Toho jsem se obával. Chaos, šum, zmatky! Informační kolaps...! Pryč s tím, konec s tím vším, vyhodíme to všechno, shut down, nazdar! *(bere notebook a odhazuje jej pryč a utíká ze scény)*

Z jiné strany přichází Tereza s walkmanem na uších. Rousseau po chvíli z téže strany vběhne, sebere jí walkmana z ruky a odhodí ze scény, kde to udělá děsný randál.

TEREZA: *(nechápatě)* Můj walkman –

ROUSSEAU: Pryč se všemi technickými vynálezy, pryč s aplikovanou vědou! Nic dobrého by to nepřineslo! Jenom se víc vztekám a sprostě nadávám – věda přináší úpadek mravů!

Rousseau vyhazuje další věci: mrazničku, přímotop, elektrický kartáček na zuby, toustovač...

TEREZA: Miláčku, Jacquesi, co to děláš? Mraznička! Přímotop! Můj elektrický kartáček! Proč ničíš svoje vynálezy?

ROUSSEAU: Proč? Proč? Proč? Ty se ještě ptáš? Vždyť nic nefunguje – mraznička nemrazí, kartáček nekartáčkuje, přímotop netopí přímo ani nepřímou a můj poštovní zpravodaj mi zprávy nedává! Nefungují, tedy neexistují. Co s tím? – Vyhodit!

TEREZA: Jaké zprávy?

ROUSSEAU: No prostě zprávy, maily, copak nevíš, co to je? Nepřišlo mi 36 mailů, rozumíš...?

TEREZA: Miláčku, nezlob se, já ti to vysvětlím... To jsem udělala já.

ROUSSEAU: Co to plácáš, děvče jednoduchý? Vždyť počítačům vůbec nerozumíš!

TEREZA: *(omluvně)* Nezlob se drahý, matka mě přesvědčila, abych potajmu sledovala, jak to děláš.

ROUSSEAU: Cože?

TEREZA: No a tak jsem se naučila pracovat s Wordem 1750, s Excelem 1755 a s Explorerem šestkou. No, a ty zprávy...

ROUSSEAU: No jen to dopověz – copak jsi s nima udělala?!

TEREZA: Víš, lásko, to já ne, to moje matka... Ona se chce stůj co stůj stát dvorní dámou a přitom se chlubí slávou a vynálezavostí svého budoucího zetě. Proto chtěla, abych zjistila tajemství tvého internetu po dobrém nebo po zlém... Prý když přeruším tvou korespondenci s tou ženskou, určitě to sám naučíš mě a mou matku, aby sis měl s kým mailovat. *(plačtivě)* Že prý potom budu s tebou pořád v kontaktu –

ROUSSEAU: – my budeme pořád v kontaktu a ta můra bude pořád kroužit kolem krále a ona tím zaujme krále – Ale kde k čertu jsou ty moje maily? Co jsi s nima provedla?

TEREZA: Víš lásko, já nechtěla – já, já musela – *(zkroušeně)* Jakmile jsem se naučila pracovat s mailovacím programem, kontrovala jsem pravidelně tvoje maily. A potom když ti ta ženská zase napsala, jenom jsem vytvořila nový účet na adrese JJR@VFBR1789.org a jí odpověděla, že tvoje původní adresa Rousseau@dijon.fr už neplatí, ať píše na tu novou. A ten poslední mail jsem smazala deletelem...

ROUSSEAU: Co jsi to provedla, Terezo? Ty že máš být má žena? Nikdy! Jak jsi jenom mohla... Všichni jste se proti mně spikli.

TEREZA: Já za to nemůžu, já jsem se nespikla, jenom jsem chtěla poslechnout svou matku.

ROUSSEAU: Tak víš co? Zůstaň si se svou matkou, když je ti milejší než já! Jdu se převléknout do něčeho přirozenějšího a odcháším do přírody, tam snad budu mít pokoj!

TEREZA: Počkej! Neodcházej! Počkej! Vrať se, Jacquesi! Snaž se mou matku pochopit!

Přichází Paní Le Vasseure (matka Terezy) s Lampem. Je celá udýchaná.

MATKA: To musím jít takový kus pěšky, když mám v rodině vynálezce? Místo těch hračiček kdyby radši pro mě vymyslel nějaký automaticky se pohybující dopravní prostředek. Ale ten aby něco udělal pro svou tchýni?!

- TEREZA: Ahoj maminko, ráda tě vidím. Proč jsi přijela, můžu pro tebe něco udělat?
- MATKA: *(naštvaně)* Představ si, Terezo, král mne nepřijal, a víš proč? No, samozřejmě kvůli tomu tvému Rousseauovi! Kde vlastně je ten budižkničemu, chtěla bych s ním mluvit!
- TEREZA: Můj Jacques? No, právě odešel ... pracovat do přírody. Celý den seděl u toho svého calculateuru!
- MATKA: Cože? Ten hejsek a práce? Okamžitě ho přiveď!
- TEREZA: Křivdiš mu, maminko, on je opravdu pracovitý. *(odchází směrem za Rousseauem)*
- MATKA: Pracovitý?! A jaktože mi ještě nevyalezl nějaký vhodný vynález pro krále, když jsem mu to přikázala už před rokem? Jdi už!

Lampe chvíli naslouchá, pak odběhne za Terezou. Paní Le Vasseure se schová za slunečníkem.

Na scéně přichází Rousseau ve starém, opotřebovaném a otrhaném oděvu. Prochází se lesem. Občas se ohlédne a naslouchá.

- ROUSSEAU: Jenom tady se cítím svobodný. V lese nikdo nechce ovládat jiného, v lese neexistuje nerovnost. Ale ve společnosti? – Ta stará rachejtle se chce dostat na královský dvůr – co to znamená? Znamená to, že chce být víc než ostatní. A vůbec všichni to chtějí. A všeho zneužijí pro svůj společenský postup – umění, vědu i tu mou techniku. Dobře, že jsem všechny ty krámy vyházetel – já tu nerovnost podporovat nebudu!
- Jenom ještě by mě zajímalo – de raisons epistemologiques, tedy z gnoseologických důvodů, jak to vlastně všechno začalo. *(přemýšlí)* Jo, ten, kdo vymyslel občanskou společnost, soukromé vlastnictví, koho napadlo ohradit kus přírody a říci ostatním: Toto je mé...

Vbíhá Tereza.

- TEREZA: Miláčku, Jeane-Jacquesi! To jsem já, Terezka!
- ROUSSEAU: Ty? Ty zase mě špehuješ?
- TEREZA: Nešpehuju... Moje matka mě poslala, abych tě přivedla.
- ROUSSEAU: *(zavýje)* Ale ne, už zase ta – ?!

TEREZA: Miláčku, proč jí něco nesestrojíš, aby si jí král konečně všiml a ty měl od ní pokoj?

ROUSSEAU: *(zavyje)* Protože nechci podporovat nepřirozenou nerovnost.

TEREZA: *(zhluboka se nadechne lesní vůně)* Jaký je tu božský klid. To ticho, ta vůně, ti ptáci... *(zamyslí se)* Jak se najednou cítím mravně čistá a přirozená! Už chápu, že moje matka tě chce jen využít a že je sobecká. Je zcela zkažena společenskou nerovností. – Takhle to dál nejde, s tím se musí něco udělat!

ROUSSEAU: *(překvapeně)* Terezko!

TEREZA: *(rozhodně)* Ano, teď to chápu úplně jasně. Pojd' domů, řekneme jí, ať už nám dá pokoj!

Vykoukne Lampe, významně se rozhlíží, tiše užasne, a zase zmizí.

Lampe přiběhne k paní Le Vasseurové a něco jí šeptá do ucha.

MATKA: Cože? *(dává Lampemu do ruky váček s penězi)*

Přicházejí Rousseau s Terezkou.

MATKA: Aha, tady jste, vy hrdličky. Milý pane, jestli vám mám dát svou dceru za ženu, tak mě budete poslouchat a konečně mi vynaleznete něco pro krále, jinak –

TEREZA: Tak dost, maminko!

MATKA: *(ohromeně)* Jak to se mnou mluvíš?

TEREZA: A jak mluvíš ty s námi? Jsi tak sobecká! Lidi jenom využíváš! Druzí jsou pro tebe jenom prostředkem, abys mohla šplhat po žebříčku společenské nerovnosti. Ale my se už vydírat ne necháme. Okamžitě odjed' a už se nikdy nevracej!

MATKA: Cože? *(lapá po dechu)* To snad... co si to... já snad omdlím!

Paní Le Vasseurová omdlí. Lampe ji zachytí, položí na zem a snaží se ji přivést k vědomí.

ROUSSEAU: *(obdivně)* Terezko, ty jsi úžasná. Jak jsi ji usadila!

TEREZA: Takto vždycky zvítězí přirozený cit a mrav nad nesmyslnou společenskou konvencí a nenávisť.

ROUSSEAU: Terezko, jsem tak rád, že tě mám! – Počkej chvíli! *(odběhne natrhat květiny)*

Zazní zvuk přijíždějící motorky. Motorka zastaví a objeví se pošťák – Zbytečný člověk.

ČLOVĚK: *(k Lampemu odnášejícímu matku) Monsieur Jean-Jacques Rousseau?*

Lampe zavrtí hlavou a pokyne směrem k Rousseauovi, který přichází po Zbytečném člověku. Rousseau dá Terezce kytku a pohládí ji po vlasech.

ČLOVĚK: *(k Rousseauovi) Pane Rousseau, přijíždím od paní de Warens a přináším vám od ní vzkaz. Pokud odpovíte, já jí odpovím zase na své nové Jawě odvezu a ona zase něco napíše a vy také a já tak budu pořád jezdit na své motorce a konečně se uplatním... A vůbec – všichni budeme spokojeni. Tak co? *(všimne si Terezky)* Aha, asi jsem řekl něco nevhod, že?*

ROUSSEAU: *(chladně) Víte, co udělám s Vaším vzkazem? – Tak se dívejte! *(roztrhá dopis na malé kousičky, které nasype Zbytečnému člověku na hlavu)**

ČLOVĚK: *(zalomí rukama, odchází s pláčem) Mé role! Kde jsou mé velké role! Svou pošťáckou čepici odhazuji v dál, hle tam leží ona – a tak dál... Doručit, či nedoručit – to je to, oč tu teď běží! Ach jo!*

ROUSSEAU: *(volá za ním) A té paní vyřid'te, že Terezku bych kvůli žádné holce neopustil! – A ani kvůli filosofii. *(odchází ze scény. Rousseau pak ještě nakoukne zpět a dodá)* No...*

Přicházejí hudebníci a zpěváci. Následuje pátá píseň.

Vážený Jean-Jacques Rousseau,
vědec a Robinson Crusoe,
hlásá, že těžko ztroskotá
rovnost a mravní čistota.
Tchýně, ta ženská nehezká,
pořád by jen něco chtěla,
ještěže je tu Terezka,
přirozená a skvělá.

To byl náš veškerý um,
poučení bylo prosté,
promiňte filosofům,
dobrou noc, vážení hosté!

PHILOSOPHY(-PHER) AND THE WOMAN

The history of philosophy is dominated by men's names – does that mean philosophy is inaccessible to women? Or could we even say that the woman is the philosopher's enemy that hinders his intellectual efforts? Or is it the contrary, being the philosopher's Muse, she helps promote philosophical thought? To answer these questions, the play offers four rather fictional stories about renowned philosophers and their significant others, drawing from Jiří Četl's work *But they were philosophers...* (*Ale vždyť to byli filozofové...*, Brno 2000). It introduces Socrates and his wife Xanthippa, Epicure and Athenian hetaerae, John Lock with a young French lady and finally Jean-Jacquesem Rousseau with his prospective wife and mother-in-law. The ultimate answer to the questions remains to be decided by the reader.

